

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

Jáchym Topol

Atelierul Diavolului

Colecția

Desenul din cover

JÁCHYM TOPOL este unul dintre cei mai cunoscuți scriitori cehi, născut la Praga, în anul 1962. Din cauza refuzului tatălui său de a se înscrie în partidul comunist, lui Topol nu i s-a permis să urmeze cursurile învățământului superior. De asemenea, a fost închis pentru perioade scurte de timp din cauză că a publicat diverse materiale în samizdat. S-a numărat printre semnatarii Chartei 77. Jáchym Topol este recunoscut ca fiind scriitorul care a transpus memorabil în scrierile sale atmosfera și schimbările survenite în Cehia în urma căderii regimului comunist. Pentru *Atelierul Diavolului*, cel mai recent roman al său, a primit Premiul Jaroslav Seifert.

SORIN PALIGA (n. 1956) este conferențiar la Universitatea București, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Departamentul de Filologie Rusă și Slavă. Autor a numeroase volume din domeniul lingvisticii: bohemistică, lingvistică slavă etc., Sorin Paliga este membru al Asociației Slaviștilor din România și al Uniunii Scriitorilor, secția traducători.

Jáchym
Topol

**Atelierul
Diavolului**

Traducere
din limba cehă și note
de Sorin Paliga

EDITURA
ART

Redactare: Iulia Pomagă
Tehnoredactare: Angela Ardeleanu
Copertă: Alexandru Daș

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

JÁCHYM, TOPOL

Atelierul Diavolului / Jáchym Topol; trad. de Sorin Paliga. – București: Art, 2015

ISBN 978-606-710-199-7

I. Paliga, Sorin (trad.)

821.162.3-31=135.1

Publicarea acestei cărți a fost sprijinită financiar de Uniunea Europeană, în cadrul Programului Creative Europe.

Jáchym Topol

Chladnou zemí

Copyright © Jáchym Topol, 2009

Copyright © Suhrkamp Verlag Berlin, 2010

All rights reserved by and controlled through Suhrkamp Verlag Berlin.

© Editura ART, 2015, pentru prezenta ediție

*Pe râul sentimentelor
și pe dealul indiferenței
soarele de metal
așază
o colonie de spaimă.*

P.Z., Dg 307

*Iată, am rănille altora,
de unde le-am căpătat?*

Dorota Masłowska

1

Merg spre Praga, spre aeroport. Ei, mai degrabă mă târăsc, înconjurat de aburii beției.

În ultima vreme, am cam băut cu studenții angajați în programul Comenius de la Terezín.

Așa că rătăcesc de-a lungul drumului, adesea alunec prin șanțuri, nu vreau să mă vadă polițiștii de pe geamul mașinii de patrulare.

Nu vreau să mă prindă, nu vreau să mă întrebe de incendiul de la Terezín.

Din când în când, mai alunec într-un șant, mă zbat acolo în noroi, așa sunt eu.

Și uite-așa, încet-încet, mă îndrept spre Praga, spre aeroport.

În sticlă a mai rămas ceva din vinul Sărei; carnea pe care mi-au dat-o am mâncat-o deja.

Dar, mult timp, nu am vrut s-o mănânc. Apoi însă, m-am hotărât, aveam nevoie de putere, de forță.

Luna este aproape plină, rotundă.

Fortăreața Terezín, cu pereții din cărămidă roșie, a rămas departe în spatele meu – zidurile orașului natal.

Orașul care, așa cum spunea tata, fusese fondat de împărăteasa Maria Tereza. Din acele timpuri și până azi, pe sub zidurile sale trecuseră mii și mii de soldați ai tuturor armatelor lumii. Împărătesei

Maria Tereza îi plăceau paradele militare, îmi repeta tata, maior în fanfara militară, căci și lui îi plăceau paradele militare cu fanfară.

Acum intru în oraș, întorcând spatele acelor așezăminte formidabile de la Terezín în stilul lor iosefin, asemenea depozitelor pentru milioane de gloanțe, cu grajduri pentru sute de cai, cazarma pentru zeci de mii de tineri, plec, plec așa cum au făcut-o toți ceilalți apărători ai acestui oraș, un oraș construit pentru o armată... S-a oprit avalanșa de soldați din orașul-garnizoană.

Iar un oraș fără armată se năruie.

Caprele mele, care pășteau pe coastele dealului cetății, au fost vândute.

Aproape toate.

Tata nu a mai apucat însă toate astea.

Fac parte dintre aceia care au vrut să salveze orașul Terezín.

Mama spunea că am venit pe lume când ea și tata nu mă mai așteptau. Și mai spunea că, după părerea ei, ar fi fost grozav dacă aș rămâne așa, micuț, mic de tot, ca să mă poată ascunde într-un inel. M-aș hrăni cu boabe, picăturile de lapte le-aș împărți cu pisica, aș merge înfășurat într-o cârpă, într-un cuvânt aș fi Tom Degețel, un Tom Degețel al mamei, numai al ei.

Cât de plăcut era!

Dar nu a fost să fie, am crescut la fel ca toți ceilalți.

Nu mă mai bucura faptul că tata pleca la lucru cu servieta roșie împodobită cu seceri și cu ciocane aurii, iar mama proptea ferestrele și ușa cu perne și cu pături.

Se pare că mai târziu băteam din palme atunci când mama îndepărta mobila de perete.

Între toate acele dulapuri și dulăpioare, lăzi, un birou, între care se aflau scaune și un pat cu baldachin, mama aranjase un fel de adăpost, un cuibușor doar pentru noi doi.

Ah, cât mă bucuram atunci când, culcușit lângă mama, ne lipeam unul de altul și ne îmbrățișam până când sosea tata și ne trăgea afară din culcuș.

Lumea de afară era uriașă, dar mama nu voia să iasă afară.

Imediat ce am fost în stare, am început să fug.

Din câte îmi amintesc, la un moment dat m-am tras mai departe, m-am îndepărtat de îmbrățișarea caldă, i-am împins brațele, m-am târât pe sub pat, am sărit peste fotoliu, am împins clanța, am deschis ușa și am zbughit-o afară.

M-am alăturat celorlalți copii, zburdam de colo colo peste ziduri, ne aruncam în iarbă, era ca un fel de purificare, ne ridicam și apoi porneam mai departe.

Și mai era și Lebo! Îl cunoșteam cu toții, nu se putea fără el la Terezín.

Și mai era și povestea aia cu mama.

Doar Lebo se împrietenise cu ea, adică, nu știu cum să spun, îi aducea flori.

Iar mătușile aveau grijă de mama.

Ea nu ieșea niciodată din casă.

Dar întotdeauna putea fi sigură că, de ziua femeii ori de aniversarea eliberării de către Armata Sovietică, Lebo îi aducea de Ziua mamei un buchet imens din flori de câmp pe care le culesese de sub zidurile cetății, departe de caprele mele pofticioase –, îi dădea acele buchete de flori presărate cu un praf roșcat, asta nu se sărbătorea pe vremea comuniștilor, dar unchiul Lebo îi aducea mereu mamei buchete de flori, iar mătușile zâmbeau.

Se pune că Lebo și mama își vorbiseră cândva, dar eu nu-mi amintesc...

Ba chiar îmi aduc aminte cum mama, în ultimii ei ani, nu prea mai vorbea deloc.

Doar se ghemuia, ca să ocupe cât mai puțin spațiu, cât mai puțin loc, căuta un loc numai pentru a respira, îi era suficient.

Pe unchiul Lebo îl știau mai toți copiii de la Terezín.

Noi credeam pe atunci că i se spune Lebo de la nu știu ce cuvânt ciudat – el fiind ceh, poate de la *lebka*, adică țeastă, pentru că era chel, fără fir de păr, și de aia i se spunea Lebo–lebka–Pleșuvu’... Da’ de unde, mi-a spus odată mătușa Fridricha, care de tânără avusese grijă de micuțul Lebo, îl ascunsese pe bebelușul Lebo într-o cutie de pantofi de sub prici, ea avea priciul chiar în colțul încăperii femeilor și fetelor condamnate, iar cu numele ăsta ciudat a fost așa, că acolo era o slovacă bătrână, din pură întâmplare și moașă, și pe când asista în secret la nașterea pruncului, zicea așa, să se audă: „liniște, *alebo* îl sufocăm“, și lumea a înțeles că *lebo* ăsta e un nume, pe limba ei însemna *altfel*, și așa i-a rămas numele, de la *alebo* a ajuns *Lebo*.

Nu era voie să se nască și să fie ascunși copiii în camerele cu priciuri, femeile însă sperau că Armata Roșie va ajunge la Terezín în pași rapizi și speranța lor s-a adeverit, chiar au ajuns repede.

Nici tanti Fridricha, nici vreuna dintre mătușile mele nu a asistat la naștere, nașterea secretă o aranjaseră alte femei mai iscusite, moarte acum, așa că am regretat că mătușile mele erau pe atunci prea tinere, ar fi putut spune cine fusese mama lui Lebo, dar, la naiba, ce mai contează, fata care l-a născut pe Lebo trebuie să fi pierit în nebunia acelor zile,

o fi fost dusă cu acele ultime transporturi spre răsărit sau, așa cum cred mătușile mele, și-a găsit sfârșitul în groapa bolnavilor de tifos; pentru naștere ilegală oricum căpăta un glonț în cap, așa mi-a explicat tanti Fridricha.

Chiar și așa, nu eram suficient de precaute, zicea mătușa, atunci când își amintea vremurile alea petrecute la Terezín, stăteau cu ea mătușile Holopírka și Dohnala; tanti Fridricha arunca priviri de-a lungul pereților micii ei locuințe, unde venisem să pun întrebări, apoi în gât i s-a auzit un fel de gălgâit, un fel de surâs reținut, până la urmă chiar au râs și tanti Holopírka și tanti Dohnala, care și ele, tinere fiind, au trăit la Terezín, ei bine, chiar și ele au început să râdă.

Lebo ne era un fel de unchi, era unchiul mai tuturor copiilor de la Terezín.

Pentru el inspectam coridoarele, copii fiind ne băgam prin toate șanțurile pline de aluviuni periodice, cu ulucile gardurilor aduse de apele umflate ale luncilor, în subteran nu putezea nimic, inscripțiile amenințătoare puse acolo de Autoritatea Monumentelor erau de tot râsul, nu alta, păi le dădea la o parte și mâna unui copil, iar în zonele din spate, buncărele cetății aveau farmecul lor.

Era formidabil, puteai să dai acolo peste tot felul de țevi, era și un grajd vechi, parapetele fortărețelor, pe acolo nu prea se ducea lumea, acolo se aruncau sticlele și prezervativele, te lipeai de câte un colț și simțai colțurile și denivelările zidurilor și te odihneai.

Mama nu mă lăsa să ies afară.

Ar fi trebuit să rămâi în mine, spunea. Ce-ți lipsește? Ea însăși nu ieșea afară niciodată.

Teribilă femeie.

De aia, așa, din când în când, se mai plâneau de ea bătrânele din vecini, Fridricha, Dohnala, Holopírka și altele.

Ei, asta e! Nu se poate, doar a suferit ca un animal, ziceau.

Mama nu ieșea niciodată afară, trebuia să simtă în spate marginile și colțurile încăperii, îi ajungea un locșor unde să respire, nu voia să înfrunte spații deschise, deși nu și-a sfârșit zilele într-o casă de nebuni, nu au luat-o niciodată, nici chiar după întâmplarea când m-a legat într-o debara, ca să nu mă duc la școală, nici după alte chestii din astea, când mama nu mă lăsa afară, în lume, nu au închis-o, era doar eroină de război, așa că putea face cam tot ce-i trecea prin minte și, deși și-a pus capăt zilelor când am plecat la școala de meserii, nimeni nu s-a preocupat de detaliul ăsta, nimeni nu i-a ponegrit memoria, era doar o victimă a multor suferințe, cu alte cuvinte eroină de război, nici tatei nu i-a spus nimeni nimic, era și el erou de război; d-ăștia erau la noi, la Terezín o grămadă, păi și unchiul Lebo, cel care îi aducea mereu flori mamei, și el era considerat erou, de toată lumea, de deștepții lumii acesteia și de consilierii de la Monumente, pur și simplu fiindcă se născuse în anii războiului, deși nu-și mai amintea nimic din toată grozăvia acelor timpuri.

Unchiul Lebo ne conducea, ca ultimul încăpățânat, ultimul dintre pușinii apărători ai cetății Terezín; unchiul se născuse la Terezín, la Terezín a mers la școală, a lucrat la Monumente și de acolo a plecat și, mai presus de toate, la Terezín a adunat obiecte, exponate.

Cu unchiul Lebo și cu Sára, prima care a venit la noi de undeva din lumea largă, am pus bazele Institutului Comenius, școală internațională pentru studenții din toată lumea.

Numele i l-a ales Marea Lea, care a venit la Terezín imediat după Sára, i-a pus numele după marele învățător al popoarelor, după Jan Amos Komenský¹, cel care spunea că școala trebuie să fie joacă.

Toată treaba însă s-a dus naibii, de fapt a sfârșit în flăcări, de-aia am pornit spre Praga.

De asta s-a ocupat Alex, un bielorus.

El mi-a aranjat drumul, deoarece el nu are capul plin numai de Lebo, de planurile lui Lebo, mai ales, agenda și contactele lui, de la ăștia mulsesem banii, toată averea asta, agenda, contactele, le păstram pe un stick USB.

L-am botezat Păianjenul.

Lebo nu este numai acel unic om care s-a născut la Terezín, ci și cel care a trăit acolo întreaga sa viață.

Și tot ceea ce avea legătură cu Terezín, nu numai cu trecutul său faimos și militar, ci, mai ales, cu înfiorătoarea sa istorie din anii războiului, era pasiunea lui Lebo. A avut la dispoziție zeci de ani ca să adune obiecte și așa a adunat și legături, contacte, oameni care urmau să-l ajute să apere orașul. Contactele acelea mi le-a dat mie ca să facem rost de bani pentru Comenius.

Asta fiindcă Lebo insista ca Terezín să rămână întreg, cu toate coridoarele, priciurile, depozitele, labirinturile din ziduri și, de asemenea, cu viața sa,

¹ Jan Amos Komenský (1592–1670), unul dintre marii pedagogi ai lumii moderne, a fost expulzat din Cehia, iar în ultimii 14 ani din viață a trăit la Amsterdam, unde a fost apropiat și al lui Rembrandt van Rijn. Cunoscut mai ales sub forma latinizată a numelui, Comenius.

cu toți locuitorii, cu magazia de legume, cu uscătorul, cu bucătăria și așa mai departe.

Îi cunoșteam pe toți oamenii aceia.

Lebo nu dorea ca din tot orașul Terezín să rămână doar clădirea celor de la Monumente și drumul educativ, făcut de deșteptiiăștia, nimeni dintre ultimii săi locuitori nu dorea asta.

Am toate contactele lui Lebo, le păstrez în Păianjen, îl simt când îmi pipăi buzunarul.

Având Păianjenul cu mine, am unde fugi. Asta a aranjat-o Alex, vrea să-l ajut în țara lui, să continue acolo planul lui Lebo.

Merg prin noaptea plină de zgomote, de hurelul mașinilor care se îndreaptă spre Praga. Merg prin șanțul de scurgere, mă mai așez uneori pe marginea drumului, mă culcușesc pe pământ, visez.

La Terezín mânam caprele printre zidurile cetății, nu erau prea multe, pășteau iarba, era util din motive de apărare și de păstrare a frumuseții zidurilor, adesea mânam caprele spre locurile mai depărtate, era un fel de sarcină de onoare, cum spunea tata. Pentru ăia de la Centru, de la Praga, zidurile astea erau de maximă importanță, erau primele vizitate de delegațiile de onoare venite aici să aducă un omagiu celor torturați în Fortăreața Mică și evreilor torturați aici și, de altfel, omorâți pretutindeni la Terezín sau duși departe spre est în lagărele morții. Da, tocmai aceste ziduri de fortificație din cărămidă roșie, pe care le vezi ultimele la plecarea din Terezín și primele la venirea din Praga, sunt cartea de vizită a orașului fortificat, îmi spunea tatăl meu maior, cu siguranță de aia aveau un fel de parapet pentru festivități, un afiș imens pe care scria, pe fond roșu: CU UNIUNEA SOVIETICĂ DE-A PURURI ȘI

NICICÂND ALTFEL. Până aici îmi mânam caprele la păscut, aici era ultimul zid al cetății.

De obicei însă, căprițele mele pășteau iarna chiar imediat sub ziduri, le plăcea iarba presărată cu praful roșcat rezultat din fărâmarea cărămizilor fortăreței.

Tata, maior pe atunci, a fost eliberator al orașului Terezín, a ajuns acolo în ultimele zile ale războiului, a întâlnit-o aici pe mama și, ulterior, a devenit faimos pentru felul cum organiza paradele militare în piața orașului, acel uriaș *Appelplatz* de pe vremea împărătesei Maria Tereza.

Îmi răsună și azi în urechi fanfara condusă de tata, cânta mereu; când eram mic și mă ascundeam după covor, după canapea, după oglinzi, după fotolii și tot așa, în brațele mamei, când respiram mirosul dinspre gâtul ei și de pe obraji ei frumoși și mai târziu, când fugeam spre fortăreață și în buncăre cu ceilalți copii, când pășteam caprele și ne jucam în behăitul lor – și atunci auzeam sunetul fanfarei de la Terezín. Asta făcea parte din lista sarcinilor noastre, ale copiilor de la Terezín, să paștem caprele printre zidurile cetății, apoi tata m-a luat de acolo și m-a trimis la școala militară, unde mă așteptau alte și alte exerciții și marșuri.

Cei de-o seamă cu mine s-au răspândit și ei la școli militare, iar cei care n-au reușit, s-au dus măcar ca ajutoare în armată, fetele ca spălătorese sau ca bucătărese sau măcar curviștine, băieții ca vizitii ori ca mineri, iar ăia complet idiotași au ajuns ajutoare prin abatoare, eu eram însă fiu de maior, așadar nici nu se puneau problema să fac parte din personalul auxiliar.

La Terezín era și un abator, desigur aș fi putut lucra acolo, și puteam să duc acolo caprele bătrâne, era la o aruncătură de băț de cetate, imediat lângă

cimitir, dar a trebuit să plec la școala militară, iar mama a murit a doua zi după ce am plecat cu tata; mi-au spus mătușile mai târziu cum a fost: tata s-a întors după repetițiile cu fanfara, a făcut niște șmecherii numai de el știute să intre în casă, unde mobila era în așa fel aranjată și înghesuită, încât să-i permită mamei să aibă un culcuș sigur, suficient numai să respire, de data asta însă, când tata a apăsat pe clanță, a sugrumat-o pe mama care stătea îngenuncheată lângă ușă, ca să ocupe cât mai puțin loc.

Nebună, nu alta, zicea tanti Fridricha, asta i s-a tras de la sperietura aia din groapă, zicea și Holopírka. Sărmanul copil! mai zicea și Dohnala care încerca să mă ascundă sub șorțul ei slinos, numai că eu nu mai eram copil, dezertasem de la școala militară, iar asta se pedepsea, măturai străzile, erai legat, mergeai pe vine printre chicotelile disprețuitoare ale oamenilor în timp ce te pocneau cu bulanul, porcărie, ca la armată, dar eu nu voiam asta, eu voiam acasă la caprele mele, nu-mi păsa de pedepse, și-am avut dreptate, nu mi s-a întâmplat nimic, tata doar era maior.

Tata s-a amărât rău din cauza mea, m-a bătut fiindcă dezertasem, ceea ce, în final, n-a avut niciun efect.

Nefericirea mea avea și altă cauză, trebuia să învăț, să mă flendur prin acele spații neprietenoase ale fostelor cazărmi și ale sălilor de studiu cu ferestre imense, pe unde mi se prăbușea în spate întregul univers, plecam deci mereu când aveam ocazia, ba chiar și când nu era nicio ocazie, reușeam să mă strecur prin cele mai ermetic închise spații, să ajung cumva acasă, după care mă găseau mereu în locurile ascunse ale fortăreței, acolo unde grinzile și cărămizile căzute erau adăpostul caprelor.

Acolo mă găsea și tata, la sigur.

Și hop înapoi la învățătură.

La școala militară mă obligau să învăț engleza, limba dușmanilor, și rusa, limba prietenilor, așadar studiam, am supraviețuit presiunii mediului ambiental, mă uitam în manuale, de sus în jos, fixam cu privirea manualele, mergea treaba asta în sălile de studiu și încă bine! Probabil din cauza acestor limbi obligatorii nu-i mai țin minte pe ceilalți din școală, am devenit mâna dreaptă a lui Lebo, am fost util în edificarea Institutului Comenius, activitate prin care continuam, de fapt, testamentul tatălui, lucram pentru Terezín și, așa cum aveam să aflui ulterior de la Lebo, atunci când mi-a pus imensa lui mână pe umăr... după părerea lui apărasem orașul-fortăreață al tatălui meu, așa că, la urma urmelor, tata putea fi, în ciuda certurilor noastre din ultimul timp, de-a dreptul mândru de mine.

Se poate.

Până la urmă m-au dat afară din școala militară, deși tata era maior. Nu eram apt pentru serviciul militar.

M-am întors la păscutul caprelor mele, eram deci fericit, deoarece ceilalți băieți și celelalte fete se maturizaseră, alți copii mai mici nu erau, așa că am rămas singur cu mica mea turmă.

Caprele nu erau la Terezín vreun soi de petrecere a timpului liber, ci de-a dreptul un mod de a trăi, caprele sunt simbolul orașelor fortificate, sunt arme biologice de luptă.

Caprele mențineau curățenia, mâncau toate resturile, buruieni și tufișuri, toate acestea se aflau între zidurile fortăreței, locuri importante ale tehnicii militare prusace, zidurile circulare ale bastioanelor franțuzești, Tigrii nemțești, katiușele sovietice, numite „orga lui Stalin“ și tot ceea ce mai târziu a fost modelat cu ciocanele Războiului Rece – doar caprele, cu gurile

lor mereu poficioase, puteau păstra curățenia între aceste ziduri vechi.

La ce folosea acea tehnologie militară sofisticată dacă printr-un șanț plin cu buruieni putea ajunge la ziduri și un infanterist care, chiar cu o singură bazukă, își putea croi drum mai departe?

Dacă dispar caprele, dispar și orașele fortificate.

Evident, tata nu voia să mă lase cu caprele, era prea puțin pentru mine, voia să fiu șef, să învăț să conduc, prin comenzile mele să-i transform pe oameni în instrumente și așa mai departe. Ne certam adesea pe atunci, pe zidurile fortificate acoperite de roșeață, de sute de ani cărămizile acelea erau măcinate de vânturile reci și aruncau în aer particule roșcate, așa cum animalele marine aruncă acea culoare roșcată pentru a se ascunde. Până la urmă, din certurile astea tata a priceput că eram deja mare și că nu mă mai putea plesni... Și-a dus mâna la inimă, m-a apucat de braț, am crezut că vrea să mă arunce peste zidurile fortăreței, dar el parcă a decolat și a căzut cu o bufnitură în iarba roșcată; caprele mele se auzeau behăind, am fugit jos și le-am liniștit, pe tata l-am resuscitat ca la carte, conform instrucțiunilor de la școala militară, dar degeaba.

A avut parte de o înmormântare cu onoruri militare, unitățile s-au adunat în piața centrală de la Terezín și, în zgomotul salvelor de tun, au mășăluit prin oraș până seara; în timpul procesiunii au intonat impresionante cântece militare toate garnizoanele din regiune, probabil a fost cea mai frumoasă înmormântare din toată istoria orașului Terezín, așa spuneau mătușile mele, precum și vecinul, grădinarul Hamáček. Toți soldații care mai trăiau acolo, în oraș, mi-au prezentat condoleanțe. După care m-au dus la închisoare.